

Skådespelaren som utmanade Döden – och världen

Berättelse

En pojke från Lund

Max von Sydow föddes 1929 i Lund i en bildad familj. Hans pappa var professor vid universitetet och hans mamma var lärare, vilket innebar att böcker och kunskap fanns nära honom redan från början. Som ung lockades han ändå inte i första hand av forskningen, utan av scenen. Tillsammans med några skolkamrater startade han en teatergrupp, och intresset växte tills det blev ett yrkesval. Han utbildade sig till skådespelare i Stockholm, och därmed inleddes en bana som skulle sträcka sig över nästan sjuttio år.

Schackpartiet som förändrade allt

Genombrottet kom 1957, då han spelade riddaren Antonius Block i Ingmar Bergmans "Det sjunde inseglet". Filmen utspelar sig på medeltiden, när pesten härjar i Sverige, och riddaren har just kommit hem från krig. I filmens mest kända scen sätter han sig ner för att spela schack mot Döden själv. Så länge spelet pågår får han leva, vilket gör partiet till en kamp om tid och mening. Bilden av den allvarlige mannen vid schackbrädet blev en av filmhistoriens mest berömda, och den gjorde von Sydow internationellt känd. Sammanlagt gjorde han elva filmer med Bergman, och samarbetet räknas än i dag som ett av de viktigaste mellan en regissör och en skådespelare.

Mot Hollywood

Trots framgången i Sverige ville han pröva nya vägar, och därför sökte han sig utomlands. I USA fick han spela roller som var slående olika varandra. Å ena sidan gestaltade han Jesus i en stor amerikansk film och den gode prästen i skräckfilmen "Exorcisten". Å andra sidan spelade han den onde kejsaren Ming i äventyrsfilmen "Flash Gordon". Att han kunde röra sig så fritt mellan gott och ont sade något om hans bredd: han lät rollen, inte sin egen person, styra. Följaktligen ville regissörer från hela världen arbeta med honom.

En respekterad åldring

År 1987 spelade han en utfattig svensk lantarbetare i den danska filmen "Pelle erövraren". Rollen gav honom en Oscarsnominering för bästa manliga huvudroll, och senare nominerades han en gång till, för en biroll. Han vann aldrig statyetten, men det tycks ha betytt mindre än den respekt han mötte överallt. Även som mycket gammal vägrade han att sluta. Han antog roller i "Star Wars: The Force Awakens" och i tv-serien "Game of Thrones", vilket gjorde att en ny generation lärde känna hans ansikte och röst.

Max von Sydow flyttade till Frankrike och blev fransk medborgare 2002. Han dog där 2020, nittio år gammal. Bakom sig lämnade han mer än 150 filmer på flera språk. Ändå är det ofta en enda bild man minns: en man vid ett schackbräde, som lugnt sätter sig ner för att förhandla med Döden. Kanske är det just därför han känns så levande – han gjorde det skrämmande till något man vågar se på.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
bildad familj	en familj med mycket utbildning och kunskap
forskning	att söka ny kunskap, ofta på ett universitet
yrkesval	beslutet om vilket arbete man vill ha
bana	en karriär, en väg genom arbetslivet
genombrott	när man plötsligt blir känd och lyckas
utspela sig	hända, äga rum (om en berättelse)
härja	sprida sig och skada många
gestalta	spela och ge liv åt en roll
bredd	förmåga att klara många olika saker
följaktligen	därför, som en följd av detta
utfattig	mycket fattig
statyett	här: själva Oscarspriset, en liten figur
förhandla	tala för att komma överens

Läsförståelsefrågor

1. Vad antyder texten om varför Max von Sydow valde skådespelaryrket?
 1. Familjen ville att han skulle bli professor som pappan.
 2. Han drogs till scenen mer än till böcker och forskning.
 3. Han ville snabbt bli rik i USA.
2. Varför är schackpartiet i "Det sjunde inseglet" så viktigt i filmen?
 1. Riddaren spelar för pengar.
 2. Så länge spelet pågår får riddaren leva.
 3. Det är en tävling mot en annan riddare.
3. Vad menar texten med att han "lät rollen, inte sin egen person, styra"?
 1. Att han bytte namn för varje film.
 2. Att han kunde spela helt olika sorters människor på ett trovärdigt sätt.
 3. Att han bara ville spela snälla personer.
4. Vad hände efter rollen i "Pelle erövraren"?
 1. Han blev nominerad till en Oscar.
 2. Han slutade att arbeta.
 3. Han flyttade tillbaka till Lund.
5. Hur beskriver texten hans sista år som skådespelare?
 1. Han spelade inte alls längre.
 2. Han fortsatte arbeta och fick roller i "Star Wars" och "Game of Thrones".
 3. Han arbetade bara med teater i Sverige.
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Max von Sydow gjorde elva filmer tillsammans med Ingmar Bergman.
 2. Han vann en Oscar för "Pelle erövraren".
 3. Han talade flytande franska redan som barn.
 4. Han blev fransk medborgare.
7. Förklara med egna ord varför samarbetet med Bergman var så betydelsefullt.
8. Vilka två väldigt olika sorters roller spelade han i USA? Ge exempel.
9. Varför kunde regissörer från hela världen vilja arbeta med honom?
10. Vad menar texten med att han "gjorde det skrämmande till något man vågar se på"?
11. Texten säger att Oscarspriset "tycks ha betytt mindre" för honom. Vad tror du att betydde mer?

Diskussionsfrågor

- Texten beskriver schackpartiet mot Döden som en kamp om “tid och mening”. Vad tror du att den scenen vill säga om livet?
- Max von Sydow kunde spela både goda och onda människor. Vad krävs av en person för att förstå och gestalta någon som är helt olik en själv?
- Han fortsatte att arbeta även som mycket gammal. Hur ser du på att fortsätta arbeta högt upp i åldern – är det en frihet eller ett tvång?
- Han lämnade Sverige och blev fransk medborgare. Vad tror du händer med ens känsla av identitet när man byter land?
- **Skriv (5–6 meningar):** Beskriv en person, verklig eller påhittad, som du tycker är modig. Förklara vad modet består i och varför du beundrar det.